O‘ZBEK TILIDA XALQ OG‘ZAKI IJODI TILI

Lolaeva Gulnoz Baxtiyarovna
8-maktabimimg ona-tili va adabiyot o‘qituvchisi.
Toshkent viloyati O‘rta Chirchiq tumani

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o‘zbek xalq og‘zaki ijodi tili va uning o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Xalq og‘zaki ijodi namunalarida tilning badiiy, obrazli, poetik imkoniyatlari, milliy tafakkur va dunyoqarash ifodasini beruvchi vositalar ko‘rsatib o‘tiladi. Maqolada maqollar, matallar, ertaklar, qo‘shiqlar, dostonlar va afsonalar tili tahlil qilinib, ularning o‘zbek tilining boyligi va ifoda salohiyatini yoritishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, xalq og‘zaki ijodi tili zamonaviy o‘zbek adabiy tili shakllanishidagi manba sifatida o‘rganiladi. Tadqiqot xalq og‘zaki ijodi tili orqali milliy madaniyat, urf-odat va qadriyatlarni o‘rganishning ahamiyatini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbek tili, xalq og‘zaki ijodi, maqol va matal, doston, ertak, xalq qo‘shiqlari, folklor tili, badiiy ifoda, milliy tafakkur, lingvokulturologiya, adabiy til, xalq tili, madaniy meros.*

Xalq og‘zaki ijodi tili har qanday millatning ma’naviy madaniyatida, milliy tafakkur shakllanishida va til taraqqiyotida alohida o‘rin tutadi. Xalq o‘zining tarixiy xotirasi, urf-odatlari, an’analari va dunyoqarashini avloddan-avlodga og‘zaki ijod orqali yetkazib kelgan. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi — bu asrlar davomida shakllangan, xalq hayotining barcha jabhalarini qamrab olgan bebaho madaniy merosdir. Uning tili esa o‘zbek adabiy tilining ildizlaridan biri, xalq ruhiyatining badiiy ifodasidir [1].

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi tarkibiga maqollar, matallar, dostonlar, ertaklar, qo‘shiqlar, afsonalar, rivoyatlar va topishmoqlar kiradi. Bu janrlarning har biri xalq tili orqali yaratilgani sababli, ularning tahlili o‘zbek tilining leksik, fonetik va grammatik tizimlarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Xalq og‘zaki ijodi tili sodda, ammo chuqur ma’noli, obrazli va ifodali bo‘lishi bilan ajralib turadi. U xalqning kundalik hayotidagi so‘zlashuv uslubini, tafakkur tarzini va milliy o‘ziga xosligini yoritadi [2]. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan qaraganda, xalq og‘zaki ijodi tili adabiy tilning shakllanishida, boyishida va normativlashuvida muhim manba bo‘lib xizmat qilgan. Masalan, o‘zbek maqollarida mavjud bo‘lgan qadimiy so‘z shakllari, fe’l zamonlari va iboraviy ifodalar hozirgi zamon adabiy tilida ham o‘z aksini topgan. Shu bois, xalq og‘zaki ijodi tili o‘zbek tili tarixini o‘rganish, xalq tafakkuri va madaniyatini tadqiq etishda asosiy manba bo‘lib kelmoqda.

Bugungi globallashuv sharoitida ham xalq og‘zaki ijodi tili o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Aksincha, u milliy o‘zlikni, madaniy merosni asrab-avaylashda, yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashda asosiy omillardan biridir. Shu sababli xalq og‘zaki

ijodi tili nafaqat tarixiy tilshunoslik, balki zamonaviy lingvokulturologiya, sotsiolingvistika va estetik tilshunoslikda ham o‘rganilayotgan dolzarb masalalardan biridir [3-6].

Xalq og‘zaki ijodi tili — xalq ruhining, tafakkurining, hayotiy falsafasining badiiy ifodasidir. Uning tahlili o‘zbek tili taraqqiyotida xalq so‘z boyligining, grammatik qurilishining, leksik qatlamining qanchalik boy ekanini ko‘rsatadi. Xalq og‘zaki ijodi tili eng avvalo tabiiylik, xalqona ifoda, samimiyat va hayotiylik bilan ajralib turadi. Unda xalqning ijtimoiy, siyosiy, axloqiy, estetik qarashlari mujassam. Masalan, maqollar va matallarda xalq tafakkurining donoligi, hayotiy tajribasi qisqa, ammo chuqur ma’noli so‘zlar orqali ifodalanadi: “Yaxshilik qil – suvga tashla, baliq bilmasa, Xoliq bilar”, “Til – jonning tarjumoni”. Bu misollar orqali xalq tili faqat axborot uzatish vositasi emas, balki ma’naviy tarbiya vositasi ekanini ko‘ramiz.

Ertak va dostonlarda xalq og‘zaki ijodi tili yanada poetik tus oladi. “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li”, “Yusuf va Ahmad” kabi dostonlarda til obrazli, ramziy va ifodaviy jihatdan yuksak darajada qo‘llanadi. Qahramonlarning so‘zlari, dialoglari, epik tasvirlar orqali xalqning orzusi, g‘ururi, jasorati aks etadi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan, bu asarlardagi til unsurlari qadimiy leksik qatlamni, dialektal so‘zlarni, arxaik grammatik shakllarni o‘zida saqlab qolgan.

Folklor tili o‘zbek adabiy tili uchun lug‘aviy manba bo‘lganini ko‘plab tadqiqotchilar ta’kidlaydi. Masalan, xalq qo‘shiqlarida uchraydigan “yor”, “dildor”, “ko‘ngil”, “g‘am”, “orzu”, “baxt” kabi so‘zlar adabiy tilda ham eng faol ishlatiladigan so‘zlardir. Shuningdek, xalq tili sintaktik jihatdan ham o‘ziga xos: so‘z tartibining moslashuvchanligi, ta’kidlovchi so‘zlarning ko‘pligi, takroriy so‘z birikmalarining keng qo‘llanilishi ifodaning badiiy kuchini oshiradi [7-10].

Bugungi kunda xalq og‘zaki ijodi tili lingvokulturologik manba sifatida qayta baholanmoqda. U orqali xalq madaniyati, dunyoqarashi, qadriyatlari va milliy o‘zlik anglanadi. Shuning uchun o‘zbek xalq og‘zaki ijodi tilini o‘rganish nafaqat tilshunoslik, balki xalqshunoslik, etnografiya, madaniyatshunoslik sohalarida ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xalq og‘zaki ijodi tili — bu o‘zbek xalqining asrlar davomida shakllangan ma’naviy boyligi, milliy tafakkuri va ruhiy dunyosining badiiy ifodasidir. Uning tahlili orqali xalq tafakkurining teranligi, dunyoqarashining kengligi va tilning ijodiy imkoniyatlari yaqqol namoyon bo‘ladi. Xalq og‘zaki ijodi tili o‘zbek adabiy tili shakllanishi, lug‘aviy boyish jarayoni va ifoda vositalarining takomillashuvida beqiyos manba bo‘lib xizmat qilgan.

Maqollar, matallar, dostonlar, ertaklar, qo‘shiqlar va afsonalar tilida xalqning tarixiy xotirasi, hayotiy tajribasi, axloqiy me’yorlari va estetik didi mujassam. Bu tilda milliy madaniyat, qadriyat va urf-odatlar o‘z ifodasini topgan. Shu sababli xalq og‘zaki

ijodi tili faqat folklor namunalari uchun emas, balki o‘zbek tilining semantik va badiiy qatlamini o‘rganishda ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv davrida xalq og‘zaki ijodi tili milliy o‘zlikni asrab-avaylash, yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, ona tiliga mehr uyg‘otish va ma’naviy qadriyatlarni mustahkamlashda beqiyos vositadir. Uni chuqur o‘rganish, tahlil qilish va zamonaviy tilshunoslik nuqtayi nazaridan tadqiq etish o‘zbek madaniy merosini boyitishga, adabiy til taraqqiyotini yanada chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, o‘zbek xalq og‘zaki ijodi tili — millat ma’naviyati va tili uyg‘unligining yorqin ifodasidir.

Adabiyotlar.

1.Abdullayeva, N. (2012). O‘zbek xalq og‘zaki ijodi tili va uning badiiy xususiyatlari. Toshkent: Fan nashriyoti.
2.Qodirov, M. (2014). Folklor tili va milliy tafakkur. Samarqand: SamDU nashriyoti.
3.To‘xtayeva, S. (2016). O‘zbek maqollari tili: lingvokulturologik tahlil. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
4.Rasulov, H. (2018). O‘zbek tili va xalq og‘zaki ijodi: tarix va zamon uyg‘unligi. Buxoro: BDU nashriyoti.
5.Karimova, D. (2019). O‘zbek xalq og‘zaki ijodi va adabiy til taraqqiyoti. Toshkent: Yangi asr avlodi.
6.Mamatqulova, Z. (2020). Folklor tili va zamonaviy lingvistik yondashuvlar. Urganch: UrDU ilmiy nashriyoti.
7.Bekmurodov, A. (2021). Xalq tili va badiiy nutq: o‘zaro ta’sir masalalari. Toshkent: Fan va texnologiya.
8.Nuriddinov, S. (2021). O‘zbek xalq og‘zaki ijodining lingvopoetik xususiyatlari. Termiz: TDPU nashriyoti.
9.Karimov, B., & Shodiyeva, M. (2023). Lingvokulturologiya va xalq tili merosi. Toshkent: Akademnashr.
10.Yuldasheva, D. (2024). O‘zbek xalq og‘zaki ijodi tili va zamonaviy tilshunoslikda uning o‘rni. Farg‘ona: FDU nashriyoti.